

reformnih usmeritev, sprejetih sredi šestdesetih let. Razkorak med slovensko vlado in zvezno vlado je v Sloveniji kmalu pomenil tudi razkorak med slovensko vlado in slovenskim partijskim vodstvom, ki je sledilo zvezni politiki. Pomemben element gospodarske politike, ki ga v Sloveniji pred tem, za razliko od Hrvaške in Srbije, ni bilo, je bil dolgoročni načrt razvoja. Dolgoročni načrt je predvideval okrepitev in prestrukturiranje gospodarstva. Okrepil naj bi se terciarni sektor. Velik del te krepitve bi šel na račun primarnega sektorja. Prinčič opozarja na spremembo razvojne politike tudi v segmentu lokacije. Povojni industrijski razvoj je bil usmerjen predvsem na večje centre, kot so bili Ljubljana, Maribor, Celje in Kranj ter še nekaj manjših. Ostala območja in predvsem obrobni oz. obmejni kraji so bili zapostavljeni. Z nekaj odstopanji je vlada uspela, da je bila sprejeta zakonodaja, ki je spodbudila skladnejši razvoj Slovenije. Vsi tisti, ki se spomnimo gospodarskih razprav v osemdesetih letih prejšnjega stoletja, bomo ob branju posameznih odstavkov Prinčičevega poglavja o gospodarski politiki Kavčičeve vlade ugotovili, da se stanje in besednjak v razpravah o gospodarskem razvoju v skoraj dvajsetih letih sploh niso spremenili.

Repe nam v poglavju Afere predstavi štiri dogodke, ki jih posamezniki omenjajo kot elemente vladavine oz. oznake časa Staneta Kavčiča. Najbolj prepoznani sta cestna afera in afera 25 poslancev. Manj se javnost spomni obiska Cirila Žebota v Sloveniji in zadev, povezanih s teritorialno obrambo. Za vse omenjene afere bi mogli najti skupni imenovalec, ki bi lahko bil nespoštovanje dogovorjenega in različno razumevanje določenih pravil. V omenjenih aferah bi kdo lahko iskal tudi usodne zgodovine posledice ali govoril o prvih lastovkah demokratizacije, a po mojem bi to bilo pretirano. Akcija 25 poslancev je poskus izrabe zakonskih okvirjev, ki pa so bili še vedno strogo znotraj socialističnega sistema in z demokratično možnostjo izbiranja nimajo nič.

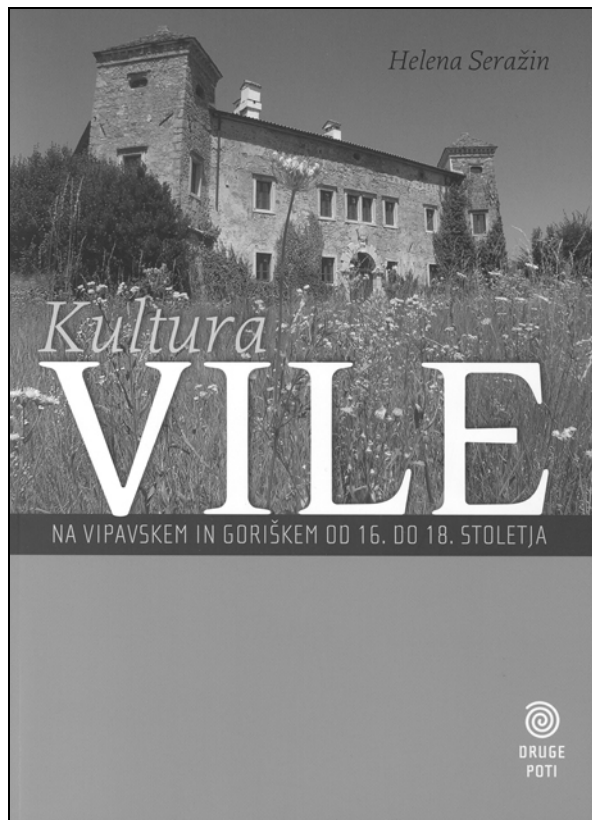
V zaključnih poglavjih Repe in Prinčič pojasnita odstavitev Staneta Kavčiča iz političnega življenja in opozorita na njegovo dediščino, ki je zelo konkretna predvsem v njegovem Dnevniku, ki je bil zanimivo branje ob koncu osemdesetih let, ko sta bila gospodarstvo in politika v slepi ulici. Gospodarski položaj je bil neugoden tudi zaradi nenehnega uspešnega neizvajanja reform in dogovorne ekonomije, ki se najpogosteje ni uspela dogovoriti o trdnih temeljnih okvirjih. Kavčičeve analize, ki jih beremo v Dnevniku, kažejo človeka, ki se je sprijaznil s tem, da je moral zapustiti politiko, nikar pa si ni dovolil vzeti, da bi smel kritično razmišljati o sodobnem dogajanju v Sloveniji in tudi v njeni okolici.

Bojan Balkovec

Helena Seražin: Kultura vile na Vipavskem in Goriškem od 16. do 18. stoletja. Trst : Založništvo tržaškega tiska, 2008; zbirka Druge poti, 215 str.

Že leta 2008 je izšla znanstvena monografija Helene Seražin z naslovom *Kultura vile na Vipavskem in Goriškem od 16. do 18. stoletja*. Knjiga je za slovenski prostor dragocena že zaradi dejstva, da predstavlja zgodovinski, umetnostni in kulturni razvoj vile na Vipavskem in Goriškem, torej na območju, ki so ga slovenski umetnostni zgodovinarji dolgo časa pozabljali, razen nekaterih častitljivih izjem: žal že pokojni Marko Vuk, ki se je posvečal širši problematiki primorskega umetnostnega razvoja; dr. Ferdinand Šerbelj, ki se še vedno ukvarja z baročnim slikarstvom na Goriškem, spodbuja raziskovalno dejavnost in predstavitev rezultatov na simpozijih ter razstavah, dobro sodeluje z raziskovalnimi institucijami in zainteresiranimi posamezniki v zamejstvu; dr. Robert Peskar, ki je obdelal gotsko arhitekturo; v zadnjem času pa tudi Igor Sapač, ki je v zbirki *Gradovi na Slovenskem*, ki sta jo začela z dr. Ivanom Stoparjem, končno prispel tudi do primorskega konca; s posameznimi prispevki pa bi lahko omenili še koga (Metoda Kemperl ...). Tako stanje ujetosti v praznino med dvema svetovoma traja že

vsaj dobrih petsto let, ko je bila Goriška razpeta med italijanski in nemški zgodovinski in kulturni prostor, a je niti eden niti drugi nista zares sprejela in razumela. Ker je bila s političnega vidika sestavni del Svetega rimskega cesarstva nemške narodnosti, nato Notranjeavstrijskih dežel, je bila za italijansko zaledje tuja, prej nasprotnica kot dobra sosedka, zaradi prevladujočega vpliva italijanske kulture pa se je do nje mačehovsko vedla tudi država, kateri je pripadala. To razpetost med dva svetova in hkrati odtujenost od obeh Goriška doživlja tudi danes. Izraža se med drugim tudi z zapostavljenostjo znotraj umetnostnozgodovinske stroke, zato je vsak prispevek k boljšemu poznavanju njene umetnostne preteklosti potrebno sprejeti z odprtim srcem.

Zdi se, da se je Helena Seražin pri zasnovi knjige zgledovala po delu C. Ulmerja in G. d'Affara *Ville friulane*,¹ kar ne gre jemati kot kritiko, saj je struktura zelo ustrezna za pregledno in jasno predstavitev posameznih terminov pa tudi zgodovinskega razvoja vile kot stavbnega tipa tako s stilnega kot tudi funkcionalnega vidika. Zelo umesten je avtorčin poudarek, da je pri preučevanju potrebno izhajati iz funkcije objekta, ki – skupaj s kulturnim okoljem – slogovno zaznamujeta stavbo in omogočata njeno tipološko opredelitev, ki je pomembna za umetnostno-zgodovinsko stavbno analizo, medtem ko se graditelji stavbe (naročniki, arhitekti, stavbarji...) z njo sploh niso ukvarjali. Jasno se opredeli tudi do posameznih terminoloških oznak, kot so grad, kastel, utrdba, graščina, dvorec, palača in nenazadnje vila. Še posebej je pomembna vključitev zadnjega termina, ki ga na Slovenskem v strokovnem izrazoslovju sorazmerno redko uporabljamo; največkrat z njim označujemo razkošno mestno stavbo, nastalo v 19. ali 20. stoletju, namenjeno izključno bivanju, medtem ko v zgodovinskem smislu ne moremo ignorirati njene kmetijsko-fevdalne vloge: vila kot kompleks stavb je bila središče kmetijske posesti in fevdalnega gospoda, ki pa je v njej bival zgolj občasno, medtem ko je stalno stanoval v mestni palači. Ker je renesansa preporod tudi za ponovno oživitev vile, so njeno formalno zasnovo opredeljevali predvsem s tipološko sorodnostjo s Palladijevimi vilami, kar vsekakor ne more zadostovati kriterijem, saj njena formalna zasnova v veliki meri izhaja iz njenih funkcij: po eni strani je upravno središče kmetijske posesti, kar dokazujejo gospodarsko-upravne stavbe, vključene v stavbno-krajinski kompleks, po drugi strani pa je to kraj sprostitve in zabave, zatočišče pred intenzivnim življenjem v mestu, ki je estetsko oblikovano v skladu z visokimi standardi časa, v katerem je nastala oziroma živi. Vsekakor pa drži, da se kultura vile pojavi

ponovno z renesanso, praktično že v njenih zametkih, za kar gre zasluga italijanskemu pesniku Francesco Petrarci, ki je v svojem delu *De vita solitaria*² povzdignil življenje na podeželju, v stiku z naravo, v odmaknjenosti od skrbi in obveznosti življenja v mestu.

V svojem delu avtorica zajame stilni razvoj od 16. do 18. stoletja, torej čas med renesanso in barokom, v katerem prihaja ravno na področju stavbne tipologije do večjih sprememb. V 16. stoletju se že opušča utrdbene elemente, čeprav so zaradi beneško-avstrijskih vojn vsaj simbolno prisotni. To je čas, ko se fevdalni gospodje iz utrjenih gradov na gričih selijo v graščine, dvorce in palače v doline oziroma na ravninske predele ter vojaško-utrdbeni značaj rezidenc spreminjajo v bolj ali manj razkošna bivališča, katerih zunanji sijaj se krepi vse do 18. stoletja, ko kultura vil doseže svoj višek. Hkrati je to čas, v katerem se še posebej intenzivno prepletajo vplivi italijanskih ali bolje beneških stilnih in funkcionalnih značilnosti z avstrijskimi, ki so – vsaj v 18. stoletju – tudi posredniki francoskega arhitekturnega in krajinskega oblikovanja. Kljub sorazmerno skromni arhitekturni dediščini avtorica uspe opisati nekaj arhitekturnih biserčkov, med drugim tudi takih, ki jim doslej v strokovni literaturi niso posvečali posebne ali pa sploh nobene pozornosti (domačija Čuk in vila Mainardi v Šempasu, vila Roženek v Podbrju, Zajčji grad v Podnanosu, Vila Nemitzhof na Cesti ...). Kvaliteta stavbnih in zgodovinskih analiz sicer niha – v veliki meri zaradi pomanjkanja podatkov, kakor tudi – najverjetneje – avtoričine ocene o pomembnosti in zanimivosti posameznih arhitekturnih kompleksov. Pozneje se je s temi stavbami, pogosto bolj natančno, ukvarjal tudi Igor Sapač in njihovo analizo stavbnega in zgodovinskega razvoja ter stila predstavil v seriji *Grajske stavbe v zahodni Sloveniji*.³ Vendar moramo ob tem upoštevati drugačno zasnovo obeh del: medtem ko je namen knjige Helene Seražin predstavitev glavnih smernic stilnega stavbnega razvoja na območju Goriške in Vipavske, ilustrirano z natančnejšo predstavitevjo stavbnih spomenikov, je serija Igorja Sapača, ki jo je nasledil po Ivanu Stoparju, zasnovana topografsko, z jasno vsebinsko in formalno strukturo: zgodovina stavbe in njenih lastnikov, stavbni razvoj ter strokovna analiza konkretnega stanja.

Poseben poudarek daje avtorica vplivom beneške arhitekturne tradicije in njenemu odsevu v vilah na Goriškem in Vipavskem. Teze postavlja v veliki meri ob primerjavi z arhitekturnimi primeri iz sodasnih arhitekturnih traktatov: od Sebastiana Ser-

¹ Christoph Ulmer, Gianni D'Affara, *Ville friulane. Storia e civiltà*, Udine 1994.

² Francesco Petrarca, *De vita solitaria*, Torino 1977.

³ Igor Sapač, *Grajske stavbe v zahodni Sloveniji*. 1. knjiga: *Zgornja Vipavska dolina*, Ljubljana 2008; Igor Sapač, *Grajske stavbe v zahodni Sloveniji*. 2. knjiga: *Srednja in spodnja Vipavska dolina*, Ljubljana 2009.

lia,⁴ preko Andrea Palladija⁵ do Vincenza Scamozzija⁶ ter furlanskih in beneških vil. Nekatere primerjave so bolj, druge manj prepričljive, vsekakor pa je njen pristop do stavbne analize zanimiv tudi za druge, ki se ukvarjajo z zgodovino arhitekture. Takšen pristop na osnovi analogij pripomore k boljšemu razumevanju in dojetanju arhitekture.

V veliko pomoč poznejšim raziskovalcem je lahko tudi bogat seznam uporabljene literature.

Delo je bogato ilustrirano s fotografijami posameznih objektov, upodobitev, zemljevidov in drugega dragocenega gradiva. Moteča je izbira barve, v kateri so natisnjene opombe, saj so zaradi slabe vidljivosti zelo težko berljive. Dobra pa je izbira formata, ki omogoča, da knjigo vzamemo v roke v zavetju doma in jo natančno preučimo ali pa jo odnesemo s seboj na izlet in na kraju samem preberemo posamezne opise, izmed katerih še posebej izstopa opis vile Belvedere na Zemonu, kjer se ni posvetila zgolj stavbni analizi, temveč tudi ikonološki analizi poslikav v notranjščini. Kljub uspešni interpretaciji grbov in identifikacij motivov, pa ostaja odprto vprašanje, čemu takšne čudovite freske, če je bila stavba zgrajena predvsem kot grofovska klet, kot utemeljuje v svojem sestavku Seražinova.

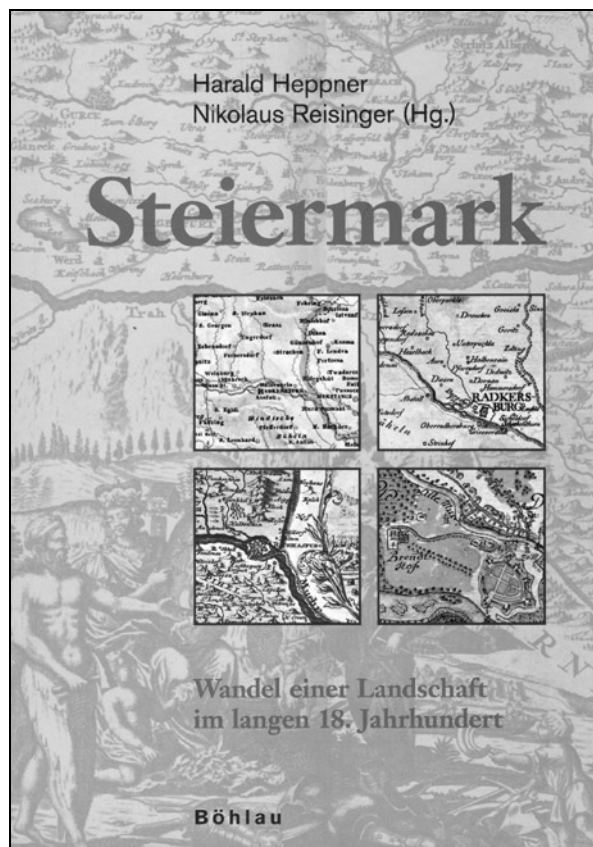
Čeprav se morda z marsikatero tezo ali ugotovitvijo, morda tudi z izpeljavo težko strinjamo, to ni zadosten razlog, da bi knjigi, ki je nastala z nadgradnjo avtoričine diplomske naloge na Oddelku za umetnostno zgodovino na Filozofski fakulteti v Ljubljani, zanikali številne kvalitete: od odprtja novega področja umetnostnozgodovinskih raziskav, definiranja strokovnih pojmov za različne arhitekturne tipe, tipološke razvrstitve vile, utemeljitve povezav med vrhunsko beneško in goriško-vipavsko dediščino vil, obsežne bibliografije, sorazmerno inventivnega pristopa do obravnavane tematike in še bi lahko naštevali. Vsekakor je Seražinova s tem delom postavila izhodišče za nadaljnje raziskave, pripomogla k jasnejši definiciji strokovne terminologije ter povezala ustvarjalnost na Goriškem in Vipavskem z beneško arhitekturno tradicijo ter jo utemeljila na konkretnih primerih.

Darija Mavrič

Harald Heppner in Nikolaus Reisinger (ur.): Steiermark. Wandel einer Landschaft im langen 18. Jahrhundert. Wien, Köln, Weimar : Böhlau Verlag, 2006, 459 str.

Obsežna monografska publikacija o Štajerski v 18. stoletju z naslovom *Steiermark. Wandel einer Landschaft im langen 18. Jahrhundert* je leta 2006 izšla s finančno podporo štajerske deželne vlade ter avstrijskega ministrstva za izobraževanje, znanost in kulturo pri znani založbi Böhlau, in sicer kot 12. knjiga v zbirki, ki jo izdaja Avstrijsko društvo za raziskovanje 18. stoletja (Österreichische Gesellschaft zur Erforschung des 18. Jahrhunderts). V publikaciji, ki sta jo uredila Harald Heppner in Nikolaus Reisinger, je zbranih dvajset obširnih člankov, ki so jih prispevali raziskovalci iz Gradca, Dunaja, Ljubljane in Maribora. Prispevki so razdeljeni v štiri temeljna poglavja, ki obravnavajo vsako svoj segment zgodovine Štajerske v dolgem 18. stoletju. Uvodoma spoznamo pojem pokrajine in njenega spreminjanja skozi čas (str. 13–41), sledijo razprave o pokrajini kot življenjskem in manevrskem prostoru (str. 45–136), o pokrajini kot organizacijski strukturi (str. 139–302) ter o pokrajini kot kulturnem in medijskem prostoru (str. 305–458). Urednika v predgovoru podrobno predstavita tematiko,

⁴ Sebastijan Serlio, *I sette libri dell'architettura*, Venezia 1584.

⁵ Andrea Palladio, *I quattro libri dell'architettura*, Venezia 1570.

⁶ Vincenzo Scamozzi, *Idea dell'architettura universale*, Venezia 1615.